

בין חזון לאמת

(רשימה שלישית)

תהיה זו רמיה, אם אומר, שהביקורת השלילית נכתבת בלב שותת-דם... אבל דברים שאנשים אומרים או כותבים מעוררים אותי לאיזו התרגשות של רוגז המוצאת לה פורקן בכתיבה... נכון, מעורות קינאה היא היכולת של מבקרים מסויימים להוריד את רמת האלימות למינימום. ואלימות תמיד יש בביקורת כזאת, כי זו אלימות כלפי עניי המעורר לאלימות, ובעצם מעורר לדחייה, לסילוק, סילוק זה חיסול, וחיסול זה אלימות.

דן מירון. הזירה התרבותית היא זירת מילחמה. ראיון עם איסי סתן, ידיעות אחרונות, 15.2.80.

עיקום הכתובים צר לי לומר זאת: לדן מירון הפולמוסן הקוצף, בניגוד למירון המבקר השקול, לא היתה מעולם בעיה בנידון זה.

ממדי נוס

כיוון שהראיות שבכוחו להביא מנותני הטון בסיפורתו אינן נכמצא, או שהן קלושות עד כדי כך שגם הוא עצמו אינו מעז לצטט אותן כלשונו (והרי אף הוא עצמו נאלץ להודות כי, ביאליק עצמו ומרבית המשוררים, תלמידיו — אם כי לא כולם — הסתייגו משירת פוגל, וכי שלונסקי, הכוכב העולה בשמי הסיפורת, מתח עליה בביקורת מסתייגת ועוקצנית), נאלץ מירון לרובב בכתיה העלמין, מעשה מארגוט קלאוזר הזכורה לטוב, את "החילילים האלמוניים" של הסיפורת, קרי: קוראיה שלא הותירו אחריהם שום עדות-שכתב לטעמם או להעדפותיהם. וכך הוא מפנטז, כדי להימנע מהטובה עליו בעת שיצטט רעים, חייל גדול רוב של "מאות רבות של קוראים רגישים, שפוגל היה המשורר, שלהם", והפגישה עם כל אחד משיריו הקטנים היתה להם בכנינת מגע אינטימי עם נפש קרובה מאוד. במילים אחרות: פוגל בשלמתה של רחל של שנות התמישים והשישים בקרב הסמינריות של שנות ה-70. אבל היכן מצא צבא רפאים זה של "מאות רבות" של פוגליסטים שוחרי אינטימיות אשר בעל לפני השער האפל היה המשורר, שלהם? — בימינו הקריאה של שלמה גרודונסקי, כן, שם — (ועל כך בהמשך). אבל היכן עוד?

אלא שמי שדימינו הפיטוי המפותח עמד לו לפניו שיהא ארוכה עם נתן אלתרמן שבה מרצה באוזניו אלתרמן — זה האיש המגמגם והמסוגר על שיבעה בריחים, שבקושי פתח את פיו כדי להשמיע כמה מישפטים אירוניים רצופים — את כל צפונה וצפונותיה של הפואטיקה שלו, דבר דבור על אופנו, מישנה סדורה ממש כמאמר של דן מירון עצמו — מה ממנו יהלך לשים עצמו דבור של צבא רפאים שלם של חסידי פוגל שלא היו ולא נבראו?

אבל כלום אלה הברות היחידות במאמר? ראו אותו משהו את פוגל המיסכן, שספר שיריו היחיד לא זכה מעולם להדפסה שניה (וזאת, למרות הצבאות הגדולים של מעריציו האינטימיים...), ל... אורי צבי גרינברג, אשר גם — ריבני מירון — "סיפרי השירה המוקדמים שלו, גדול משוררי הדור, לא הודפסו מחדש והיו כמעט בלתי מופרים לקהל הקוראים הצעיר".

אבל, קוראים וקוראות נכבדים תמימות שלי, מי כדן מירון? שכבר נתמנה, אגב, עורכה של מהדורה כוללת של כל כתיבתו אצ"ג למרות שהלה מעולם, "לא תפס מקום מרכזי" בכתיבתו הבני-תורתית, כפי שמעיר לו סתני באותו ראיון מצוטט — ובכן, מי כדן מירון יודע, שאם ספריו המוקדמים של אצ"ג לא נדפסו מחדש, הרי זה אך ורק — אני חוזר: אך ורק — משום שגדול משוררי הדור, אסר, באיסור מפורש, על הדפסתם המחדשת, כדרך שעמד שנים רבות בסיועו, מטעמים שלא כאן המקום לפרטם, לכנס בספר את עשרות שיריו המאוחרים, מהם שנכתבו אחרי צאת רחובות הנהר ומהם שעוד לפניו.

בקצרה: לא נימוקים כאן, כי אם מה שיוזם ברונזנסקי היטיב בשעתו לכנות כמילה היחידה היפה לרם באמת: דמוגוגיה, ולא ורוקא מן הסוג המשובח. דחייה שהיא סילוק וסילוק שהוא חיסול וחיסול שהוא אלימות, וראה הצטייט שהבאתי בפתח רשימה זו. ואכן, לולא היתה כאן מישאלה, "לחסל", ורוקא ב"אלימות", האם היה מעז לכתוב על "פרת השירה" של פוגל וניבוליה ממין זה, או על כך ש"ממדיה של שירת פוגל, בצד שירת משוררים כביאליק, אצ"ג (שימו לב: לאטלאט מתחיל אצ"ג סוף-סוף להגיח מתבוינו — נ"ו), או על כך — אל תצחק — שהשפעתה, ועוד "השפעתה השירה", של שירת פוגל ניכרת בין

במאמר מפתיע אך לא לגמרי בלתי-צפוי ("מתי נחלל, לגלות את פוגל?") בידיעות אחרונות של ערב חג השבועות, פשט דן מירון את מחלצותיו האקדמיות וחבר למיטה אחת עם צפורי הלילה הוותיקות הנקובות ברשמותינו הקודמות, מתוך כוונה להעמיד כמה עוכבות ואנשים במקומם הראוי, או במושגי שלו: לסלקם סילוק שהוא חיסול וחיסול שהוא אלימות. הסיבה למסיבה היתה הופעת הבכורה המ' חודשת של הרומאן חיי נישואים לדוד פוגל, בהתקנתו של מנחם פרי. זה שמירון העדיף רומאן זמני עם הרה כושט וחיים נגיד על פני חיי נישואים עם מנחם פרי ואהרון קומס, דרך משל, אף הוא לא היה בו כדי להפתיע את מירודי מוקיריו: גם בעבר הפגין לאיפעם חוסר-אנינות בכחירת בעלי בריתו. פוליטיקה — אומרים האנגלים — makes strange bedfellows. כלומר: הפוליטיקה דרכה שהיא מווגת זיווגי מיטה משונים. מה פוליטיקה תסם כך, פוליטיקה סיפורית במקומותינו על אחת כמה וכמה.

אלא שבמיקרה זה, כמו במיקרים רומים אחרים עבר, אין המדובר רק בפוליטיקה סיפורית בלבד. אילו הייתי מעז לעולל לו את שהוא עצמו עולל לנתן אלתרמן כפסיכואנליזה שערך לו ויצירודי עימי: על דאטפת אטפון — רומני שלא הייתי מתקשה להסביר את מירודי המשוש אשר קשר כאן לפלונטר אשר לא במהרה ינתק, ואפילו העם ההולכים בחושך (קרי: שוטים גמורים) היו רואים את האור הגדול. אלא שכל פסיכולוג (ולא כן פסיכולוג אני, ואיש לא הסתמך לחסל כנפשותינו של ירדני. נצטמצם כאן איפוא במיסגרת מה שניתן לכנות טיעונים סיפוריים. ואלה — דומה שאף תמימים-שבממימים מבין קוראי המאמר הנזכר הבחינו כי אינם במרכזו. אכן, הרי גם דן מירון עצמו יודע יפה שברנו לא. סמך את ידיו על המשורר החדש" פוגל. גם הוא יודע שקביעה ממין זה היא לא פחות ולא יותר מאשר — כלשון עדינה — זריית חול בעיניים או שימת מיכשול בפני עיוור. אף הוא יודע כי גם מי שלא ניהן ברגישות מופרות למילים לא יפרש ארבע שורות שנכתבו כבדרך אגב על דבר גניחות מוסיקליות של משורר מתחיל — ככתב סמיכות. והראיה: מירון עצמו בחר לסכם את דיבריו ברנר במקום להביאם כמלאם, כדרך שעשיתי זאת אני במאמרי שלי ("גורלן המר של משורר רוחה" שחזרותו, העולם הזה 3.6.87).

זה ועוד, גם דן מירון יודע בדיוק מה מישקל הטיעון כי, שום כתביעת ארץ-ישראל לא היה סגור בפני פוגל. ארבה, גילה לנו רבנו: בפני מי היה סגור, כאיש ידה של הפוליטיקה הסיפורית, המיפלטית או האישית לא היתה מעורבת בדבר; אני עצמי מכיר רק שני אנשים שכפניהם היו כיתביעות הארצישראלים סגורים באמת במשך שנים רבות משנות יצירתם: יונתן רטוש ואלכ" סנדר פן. אבל האחרים?

על מישקל זה יש וטיעוניו של דן מירון נראים רציניים, אך קלוק מהם קליפה אחר קליפה ומצאת בהם בדיוק מה שפר גינט מודענו למצא בבצל אחר בידו. כך גם הטענה כי הביקורת, נתנה עליהם (על שירי פוגל) את רעתה לא פחות משנתנה אותה על שירתם של בני הדור הבולטים האחרים. כן? אמת? "לא פחות"? משונה אם כך שרן פרי, אשר לו חולק מירון שבחים, כתב בפתח-הדבר שלו לכינוס שירי פוגל (1966), כי "כבר ב-1925, שנתים לאחר צאת ספרו" (של פוגל), כתב עליו א.ד. פרידמן שגנשכח מעט: "ופגים מוסיף ואומר: אם היה ברברים אלה משום גוומה שעתם, היה בהם גם משום ראיית הנולד. כמשורר — ידוע דוד פוגל היום (1966) כמעט רק בשמו, ואולי משרים שהובאו במאמרי ביקורת (בכנות החי' מישם ולאחריהם) — (נ"ו) ובאנתולוגיות". האם על דברים ממין זה מסתמך מירון בשעה שהוא כותב כי "פגים הסתייג מן המיתוס של המשורר הנשכח והאבוד...?"

משוררי דור תש"ח בשירי "משורר צדרי" כסנרו דויד.

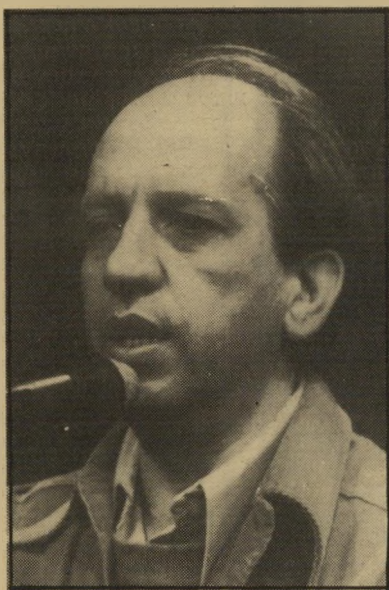
הרי לך תגלית אמיתית. מובטחני כי סנרו ירדי, הוא עצמו נדהם נוכח ההשפעה הלא-צפויה שהונחתה עליו כאן...

מצחיק? — ובכן, כן ולא. כלומר, מצחיק באותה מידה שדחיה שהיא סילוק וסילוק שהוא חיסול וחיסול שהוא אלימות מצחיקים. אבל עצוב לתפוס כך מבקר ישראלי מרכזי בקלקלתו. והרי תהיה אשר תהיה העני (השלילית) על תרבות, "שהבן-אמוצים למיניהם הם בה מטבע עוברת לסוחר" (ידיעות אחרונות, 15.2.80). הנה גם הוא לא יכול להיות פסימיסטי (לעניינו כאן: אופטימיסטי) עד כדי כך שידמה בנפשו כי אפסו בקירובו אנשים שכבוחם להבחין בין חזון לאמת (כשם אחד מספריו), בין חזון לחוק (כפי שהיינו אומרים פעם) ובין חצי-אמת גלויה לשישית מוסווית היטב של שקר!

וכך, כל מי שאוזנו עוד לא נתערלה לגמרי במהומת אלה הימים לא יתקשה להבחין בביטויים כגון אותה, פרת שירתו של המשורר שניספה בשואה או "ממדי הנגס" היחסיים של יצירתו (בהשוואה לממדי הענק היחסיים של שירי אברהם חלפי ולאיהו ססלר, למשל?) את זעקתה הרועמת של רגישות פגועה, רגישות יתר של מי שמרמה בנפשו כי הכל הותר לו בירת ההתכתשות של הסיפורת — באשר לפעמים התכתשות היא חלק בלתי-נמנע מהמאבק על הטעם ועל התרבות" (ראה בראיון המצוטט).

בין אורך וערך

אמרת רגישות פגועה של מי שמרמה שהכל שריו לו, ונשאלת השאלה מהי הפגיעה שבכוחה

דן מירון: פרופ' ג'קיל ומר הייד?

להביא מבקר במדרגתו של דן מירון, מי שהעמיד ספרים כגון כיוון אורות והמחקרים על גנסין ושלום עליכם או הספר על דמותה של העיירה וספרות היידיש או מסתו ב"איגרא: מיוצרים ובונים לבני בלי בית", לרמה ולסיגנון השפכים המופגנים במאמרו הנדון על פוגל.

האמת היא, שאין המדובר, ככל הנראה, בפגיעה אחת או בגורם אחד, כי אם, כדרך העולם, בסדרה מצטברת של התמרמרות ותיסכולים, מהם מוצדקים ומהם בלתי-מוצדקים בהחלט. על מקצתם לא ארחיב את הדיבור, שכן, בניגוד לו, אין לי כל כוונה להציג מבקר נחשב בעיני — כגנסנות" דווקא. וגם זה מקובל עליי, שאין תופסים אדם במבושיו ורוקא בעידנא דריתחא שלו. אלא ממתנים לו עד שתתקרר עליו רעתו ויחזור וילבש את מיכנסיו ברחם מן היישוב.

הצרה היא שתקופות הרתיחה של דן מירון, בעת האחרונה, וביתר ריוק, מאז הופעת ספרו האחרון על ביאליק (הפרידה מן האני העני) עומדות ביחס הפוך למישכי הזמן שאותם הוא מבלה בארצנו, ומכל מקום הן רבות מכרי שניתן יהיה לעבור עליהן בשתיקה. כדרך שאי-אפשר עוד להסב את העין מתופעה משונה זו של מבקר המחליף אורך בערך וכמות באיכות ומרמה בנפשו כי אם רק יאריך בדבריו עד אין שיעור ויפרסם ככל הבימות עד כדי הצפת הסיפורת העברית. והעיתונות העברית וכל אמצעי התיקשורת בספריו ובמאמריו ובשיחות הרדיו והטלוויזיה שלו ובהוצאותיו ובתוכניות הלי-מודים שהוא עורך באוניברסיטה הפתוחה שלו — יעלה בידי להטביע את כלולו במימיו את

כולנו, כולל את האמת — אותה ריבה כחושה ועלובה שכל חייה היא מחזרת על הפתחים ומצוותת שאנסוה וכבר נמאסה באמת על הכל. למי שמבקש, כמותנו ברשומה זו, להלך בין הטיפות, כלומר, לומר את שכבר אי-אפשר שלא לומר, מחד, ולהישמר מכל הפרזה ריטורית או החרפתית בלתי-נחוצה של הפולמוס, מאידך גיסא, ברור כי חודי-המחץ של המאמר הנקוב מכון כלפי עותי-המצח של מנחם פרי, שכחוסר שגאל את הפרוזה של מירודענו דויד פוגל — הזירה החפה מכל שפע של כל התכתשות האיתנה הזאת — מן השיכחה הממושכת שבה היתה שרויה. (ואכן כך גם עשה: לפחות לגבי אותם אלפי קוראים לא כדויים אשר יקראו עתה את חיי נישואים). ואפשר גם שפרי שגה מישגה שני, חמור עוד הרבה יותר מקודמו מנקודת-ראותם של מבקרינו, והצליח במיפעלו (אילו נכשל והספר לא היה נמכר, וזו עוד סולחים לו איכשהו, רחמים בני רחמינו שמתנו). מכל מקום ועמו על פרי, רק תמולי-שלושם בעל-ביתנו בתוכנית רדיו כסאחיסטית בשם "כיוונים", גורם לו למירון שייפול שוב ושוב לתוך מלכודות שאפילו מתכתש מן השורה היה משכיל להישמר מן.

כך הטענה ש"כל פרשת הפרוזה (של פוגל) היתה בכחנת אפיוורה בחייו ויצירתיים: אפיוורה שנמשכה לא יותר משבע או שמונה שנים", ובסופה, פוגל נטש את הפרוזה הסיפורית משום שלא היה פרוזאיקון אמיתי.

נניח להבחנה הלא-יחכמה בין פרוזאיקון אמיתי לשיאניזם אמיתי (האם משורר שכותב רומאן חשוב אחד בחייו הוא פרוזאיקון לא-אמיתי, ואילו מספר המחבר שלושה רומאנים גרוועים הוא פרוזאיקון אמיתי?) שאלה חשובה יותר, היא, אם פרקימן של "שבע או שמונה שנים", שבה משורר כותב דיבריו פרוזה — האם זה "אפיוורה" ייחשבו? וזאת כ"חיי הציוריים" של אדם שמת (נהרג) והוא בן 53 כסך הכל. במילים אחרות, לב מי ימלאו לכנות בשם "אפיוורה" (והכוונה: כטלה, לא נחשבת) דבר שאמנו עוסק בו במשך כשביעית מכל שנות חייו עלי-ארמות ובמשך כרבע מכל שנות יצירתו?

"אפיוורה" של 15 שנה

אלא שאפילו חשבון זה שערבנו אינו מדוייק, כיום כבר יודעים אני כי פוגל עסק ב-8 או 9 שנות חייו האחרונות בכתיבת היומן האישי שלו בידיש (תורגם לעברית ינדי שלמה שנהרד המונה; כתביהיד מונח בהוצאת סימן קריאה), יומן המונה מאות עמודים והוא, לדיברי עורך ההוצאה, בכחנת "רומאן כתוב בגוף ראשון", ולא וייכרט. הבה נוסף אפוא עוד 8 או 9 שנים ל-7 או 8 הקודמות שעליהן מדבר דן מירון, וקיבלנו "אפיוורה" הנעה בין 15 ל-17 שנה.

האם דן מירון לא ידע עובדה זו כדרך שלא ידע עובדות אחרות שאינן מופיעות במאמרו, ושמא ידע והעלים אותה במזי?

ואפשר, אפשר שעניין לנו כאן בשני אנשים: בר" (פרופסור) ג'קיל מירון המכובד (חוקר ומורה נחשב לסיפורת, עורך, מהדיר, יום-מיפעלים ספרותיים וכו') ולעומתו מר דן מירון (פולמוסן ארסי, לעיתים זווני וחסר מעצורים, וחסר נדיבות). והנה עמרו והתחלקו ביניהם: זה יודע ואילו זה מעלים.

מי שמכיר את האיש יודע שמתלתנו הקטנה אינה רחוקה כל-כך מן המציאות.

חף מגילויים

אבל עוד-לא השכנו על השאלה, מדוע נזעק כל-כך מר הייד זה כנגד מן פרי, האם רק משום שהוא, מר הייד, אינו מסוגל לעמוד בכך שבקירתו תיערך חגיגה ספורטלית כלשהי והוא לא יהיה בין שושביניהם והקא בכיסו מונחים כבר אורי צבי גרינברג וביאליק ומנדלי ושלום עליכם וגנסין ואוניברסיטת תל-אביב והאוניברסיטה הפתוחה והמכון העולמי לחקר היידיש — האם לא יגיע לו לפרי את פוגל ה"נגס" ואת דויד גרוסמן שלו?

ובכן, האמת היא, שלא, הוא לא יגיע. ולראיה: תגובותו השופצת-קוצפת של מר הייד על נוצות של חיים באר, רומאן ראוי בהחלט, תגובה שחריפותה עדיה אף היא ביחס ישר להצלחתו השינוקית-המיסחרית של הספר. ובהערת אגב, אם מר הייד זה שלנו עוד לא חיזוה את רעתו שלו בפרשת דויד גרוסמן — להוציא בשיחת רדיו אחת, אבל זה הרי אצלו לא נחשבו — הרי זה רק משום שלא היה בארץ בעת פרוץ החגיגה. ואני מניח שלא יחזק היום וגם בנושא זה עוד נוכח לשמוע מפי איאלה דיבורים, ביניהם ודאי גם